

EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

EDUSKUNNAN
OIKEUSASIAMIEHEN
KERTOMUS
VUODELTA
2014

Vammaisten henkilöiden oikeudet

Sisällysluettelo

4.13	Vammaisten henkilöiden oikeudet	222
4.13.1	Vammaisuuden käsite	222
4.13.2	Toimintaympäristö ja säädösmuutoksia	223
4.13.3	Laillisuusvalvonta	224
4.13.4	Ratkaisuja	225
	<i>Vammaispalvelujen järjestämisvelvollisuus</i>	225
	<i>Oikeus saada päätös</i>	226
	<i>Käsittelyn viivästyminen</i>	226
	<i>Tulkkauspalvelun järjestäminen</i>	227
	<i>Viranomaisen tiedottamisvelvollisuus</i>	227
	<i>Muita ratkaisuja</i>	228
4.13.5	Tarkastukset	229

4.13

Vammaisten henkilöiden oikeudet

Kertomuksessa on ensimmäistä kertaa oma jakso vammaisten henkilöiden oikeuksista. Oikeusasiamies muutti oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiesten välistä työnjakoa 1.4.2014 lukien siten, että hänen ratkaistavakseen tulevat asiaryhmästä riippumatta kantelut, joissa on kyse vammaisten henkilöiden oikeuksista. Tämän jakson on laatinut oikeusasiamiehensihteeri *Minna Verronen*.

Vammaisten henkilöiden oikeuksien toteuttaminen on ollut kertomusvuonna myös teemana tarkastuksilla ja perehtymiskäynneillä. Teemaa käsitellään tarkemmin jaksossa 3.6. Teema oli erityisen ajankohtainen YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (vammasopimus) ratifiointia valmistelleen työryhmän ehdotettua vammaissopimuksen 33.2 artiklan mukaisia tehtäviä Suomen kansalliselle ihmisoikeusinstituutiolle, joka muodostuu eduskunnan oikeusasiamiehestä, Ihmisoikeuskeskuksesta ja sen ihmisoikeusvaltuuskunnasta. Vammaissopimuksessa määritellyt tehtävät ovat yleissopimuksen täytäntöönpanon edistäminen, suojele ja seuranta. Hallituksen esityksessä (HE 284/2014 vp) esitetään oikeusasiamiehen hoitavan oman toimivaltansa puitteissa näitä tehtäviä. Oikeusasiamies toimii sekä laillisuusvalvojana että perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvojana ja edistäjänä.

4.13.1

VAMMAISUUDEN KÄSITE

Suomen lainsäädännössä vammaisuutta määritellään eri tavoin eri laeissa ja tilanteissa. Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetussa laissa (380/1987, vammaispalvelulaki) vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden vuoksi on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista.

Suomen vammaispolitiikan lähtökohtana on vammaisuuden määrittäminen ympäristössä olevien esteiden ja yksilön välisestä vuorovaikutuksesta johtuvaksi asiantilaksi. Vammaisuus ei ole tila, vaan se muodostuu asiantilaksi. Myös vammaissopimuksen lähtökohta korostaa vammaisuuden olevan kehittyvä käsite ja seurausta sellaisesta vuorovaikutuksesta vammaisten henkilöiden ja asenteista ja ympäristöstä johtuvien esteiden välillä, joka estää näiden henkilöiden täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisen yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaissopimus määrittelee vammaisiksi henkilöiksi ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka voi vuorovaikutuksesta erillisten esteiden kanssa estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa. On huomattava, että vammaisuuden kuvaamisen lähtökohtana on oltava henkilön suhde ympäröivään yhteiskuntaan eikä lääketieteellinen diagnoosipohjainen määrittely. Vammaisuuden käsite ei ole myöskään muuttumaton. Vammaissopimus sisältää laajalajaisen vammaisuuden määrittelyn, jonka turvin voidaan mahdollisimman hyvin varmistaa eri tavoin vammaisten ihmisten oikeudet ja yhdenvertaisuus. Vammaissopimus edellyttää ihmisoikeuksien huomioon ottamista kaikilla elämän osa-alueilla.

4.13.2 TOIMINTAYMPÄRISTÖ JA SÄÄDÖSMUUTOKSIA

Eduskunnan käsiteltäväksi tuli 4.12.2014 hallituksen esitys (HE 284/2014 vp) YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista joulukuussa 2006 tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja laiksi eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain muuttamisesta. OA antoi ulkoasiainministeriölle lausunnon asiasta (305/5/14). OA on useissa eri yhteyksissä korostanut vammaissopimuksen ratifioinnin tärkeyttä ja sen edellyttämien lainsäädäntömuutosten sekä siihen liittyvien muiden toimenpiteiden pikaista valmistelua.

Uusi yhdenvertaisuuslaki on tullut voimaan 1.1.2015. Viranomaisen, koulutuksen järjestäjän ja työnantajan on tarvittaessa kohtuullisia mukautuksia tekemällä varmistettava vammaiselle henkilölle muiden kanssa yhdenvertaisesti asiointi-, koulutus- ja työsaantimahdollisuudet. Laissa määritellään syrjinnäksi kohtuullisten mukautusten epääminen.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama työryhmä (Valas-työryhmä) jatkaa vammaislainsäädännön kehittämistarpeiden selvittämistä etenkin sosiaalihuollon lainsäädännön kokonaisuudistuksen sekä vammaispalvelulain ja kehitysvammalain yhdistämisen näkökulmasta. Työryhmän toimikausi on 31.3.2015 asti. Työryhmän tehtävänä on muun muassa sovittaa yhteen nykyinen vammaispalvelulaki ja kehitysvammalaki uudeksi vammaispalveluja koskevaksi erityislaiksi eri vamma ryhmien yhdenvertaisten palvelujen turvaamiseksi ja selvittää vammaisia henkilöjä koskevan erityislainsäädännön muut uudistamistarpeet. Selvityksessä tulee ottaa huomioon toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset, vammaissopimuksen kansalliselle lainsäädännölle asettamat velvoitteet, kehitysvammaisten asumista ja palveluja koskeva periaatepäätös sekä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännön uudistamiseen liittyvä työ.

Valtioneuvosto on tehnyt ensimmäisen periaatepäätöksen kehitysvammaisten henkilöiden asumisen ja siihen liittyvien palvelujen järjestämiseksi vuosina 2010–2015. Asumisohjelman tavoitteena on mahdollistaa yksilöllinen asuminen laitoksista ja lapsuudenkodeista muuttaville kehitysvammaisille henkilöille sekä vahvistaa heidän osallisuuttaan yhteisössä ja yhteiskunnassa. Tavoitteena on vähentää laitospaikkoja sekä mahdollistaa muuttaminen lapsuudenkodeista tuottamalla kehitysvammaisten henkilöiden tarpeita ja toiveita vastaavia asumisratkaisuja ja tarjoamalla yksilöllisiä palveluja ja tukea.

Valtioneuvosto on toisella periaatepäätöksellään (8.11.2012) määritellyt asumisohjelman seuraavan vaiheen. Periaatepäätöksessä asetetaan tavoitteeksi asumisohjelman toimeenpanon jatkaminen siten, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa. Periaatepäätöksellä hallitus sitoutuu jatkamaan kehitysvammahuollon rakennemuutosta ja kehittämään palveluja, jotka mahdollistavat myös vaikeimmin vammaisten henkilöiden asumisen lähiyhteisössä. Päätöksentekohetkellä arvioitiin lähes kahden tuhannen kehitysvammaisen asuvan laitoksissa.

Eduskunnan käsiteltävänä on itsemääräämisoikeuden edistämistä koskeva lainsäädäntö. Hallituksen esityksessä (HE 108/2014 vp) ehdotetaan säädettäväksi uusi laki sosiaalihuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta ja rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä. Tässä itsemääräämisoikeuslaissa säädettäisiin itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä näihin palveluihin liittyvien rajoitustoimenpiteiden käytön yleisistä ja erityisistä edellytyksistä. Lisäksi muutettaisiin sosiaalihuoltolakia, kehitysvammaisten erityis- huollosta annettua lakia ja kunnan peruspalvelujen valtiosuudesta annettua lakia. Lakiehdotus on sittemmin rauennut.

Sosiaali- ja terveysministeriön asettama sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita selvittänyt työryhmä esitti loppuraportissaan (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muis- tioita 2014:32), että vaikeasti työllistyvien ihmis-

ten toimintakykyä tulisi parantaa ja heidän pääsyään osaksi yhteiskuntaa olisi tehostettava. Työryhmän esityksen mukaan sosiaalihuollon lainsäädäntöä uudistettaisiin siten, että luovuttaisiin erillisistä palveluista vammaisille ja vammattomille henkilöille työelämäosallisuutta edistävissä sosiaalihuollon palveluissa. Uudessa lainsäädännössä luovuttaisiin työtoiminta-termin käytöstä ja puhuttaisiin ilman ansiotarkoitusta suoritettavista työtehtävistä.

Julkisessa keskustelussa on herättänyt huolta nuorten vammaisten henkilöiden kohdalla toteutumattomat työvoimapolitiittiset toimenpiteet. Ammattiin valmistuneita osatyökykyisiä nuoria ohjataan työvoiman palvelukeskuksista ja työ- ja elinkeinotoimistoista yhä edelleen sosiaalihuollon toimintoihin, kuten päivä- tai työtoimintaan. Näin muodostuu joukko nuoria, jotka kuuluisivat nuorisotakuun piiriin, mutta ovat jääneet kokonaan sen ja työvoimapolitiittisten toimenpiteiden ulkopuolelle. Työvoima- ja elinkeinopalveluiden virkailijat ja työnantajat saattavat huomata vain vamman, eivät osatyökykyisen nuoren työkykyä. Lisäksi nuorta palvelevalla virkailijalla on paljon valtaa asiakkaansa taitojen arvioinnissa ja nuoren motivaation lannistamisessa tai tukemisessa.

Vammaisetuuksien myöntämisedellytyksiin tehdään muutoksia, jotta etuudet kohdentuvat nykyistä oikeudenmukaisemmin ja yhdenvertaisemmin eri puolilla Suomea asuville. Muutoksen myötä erityiskustannusten merkitys vähenee, ja etuuden myöntämisessä arvioidaan selkeämmin hakijan tuen tarvetta. Jatkossa laissa säädetään, mitkä sairaudesta tai vammasta aiheutuneet erityiskustannukset Kela ottaa huomioon arvioidessaan vammaisetuuden tasoa. Muutos tulee voimaan 1.6.2015.

Liikenne- ja viestintäministeriö on laatinut tietoyhteiskunnan esteettömyyskysymyksistä toimenpideohjelman vuosiksi 2011–2015 (Liikenne- ja viestintäministeriö, Ohjelmia ja strategioita 1/2011). Ohjelmassa on pyritty tunnistamaan niitä epäkohtia, jotka toimivat esteenä kansalaisten tasa-arvoiselle ja yhdenvertaiselle osallistumiselle tietoyhteiskunnassa. Sen tavoitteena on parantaa tietoyhteiskunnan esteettömyyttä kaikille kansa-

laisille. Ohjelman toimenpidelinjauksilla pyritään muun muassa kehittämään laitteiden, ohjelmistojen ja apuvälineiden käytettävyyttä sekä edistämään verkkosisältöjen esteettömyyttä ja ymmärrettävyyttä.

4.13.3 LAILLISUUSVALVONTA

Laillisuusvalvonnassa voi tulla kaikilla hallinnon aloilla tarkasteltavaksi vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutuminen. Vuonna 2014 ratkaistiin 161 asiaa, jotka liittyivät vammaisten henkilöiden oikeuksiin. Lisäksi AOA ratkaisi yhden oman aloitteen. Toimenpiteisiin johti 67 kantelua (41 %). Toimenpideprosentti on kanslian keskiarvoa huomattavasti korkeampi. Seitsemässä asiassa annettiin huomautus ja kahdessa asiassa tehtiin esitys. Käsityksen lausumiseen johti 39 ja muuhun toimenpiteeseen 19 asiaa. Vammaisia henkilöitä koskevat asiat eivät näy kertomuksen kokonaistilastoissa omana ryhmänään, sillä tilastot perustuvat ratkaisujen kohteena olevien viranomaisten mukaisiin asiaryhmiin.

Monet ratkaisut koskivat kuntien sosiaaliviranomaisia. Tämä johtuu siitä, että kunnan tehtävänä on huolehtia sosiaalipalvelujen, kuten kehitysvammaisten erityishuollon ja vammaisuuden perusteella järjestettävien palvelujen ja tukitoimien järjestämisestä. Eniten vammaisia henkilöitä koskevia ratkaisuja (yhteensä 105) oli siten sosiaalihuollon asiaryhmässä. Sosiaalivakuutuksen piiriin kuuluvia asioita oli 25 (tulkkauspalvelu ja vammaistuki).

Vammaispalvelulain mukaisiin palveluihin liittyvissä kanteluissa oli kysymys muun muassa palveluita koskevasta päätöksentekovelvollisuuden laiminlyönnistä, asiakasmaksuista, asianmukaisesta kohtelusta asiakaspalvelutilanteessa, hakemuksen käsittelyn viivästyisestä ja vaikeavammaisen kuljetuspalveluista ja henkilökohtaisen avun järjestämisestä. Sosiaalivakuutuksessa arvioitavina olivat Kelan menettely tulkkauspalvelun järjestäjänä ja sen ratkaisut vammaisetuksissa. Opetuksen alalla nousi erityisesti esille vammaisten lasten koulu- ja päiväkotikuljetukset.

4.13.4 RATKAISUJA

Vammaispalvelujen järjestämisvelvollisuus

Vammaispalveluita koskevilla kanteluilla on usein kyse hakemuksen käsittelyn viipymisestä tai oikeusturvan toteutumattomuudesta muulla tavoin.

Lain mukaan vammaispalvelulain mukaisia palveluita ja tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen.

OA katsoi kaupungin epäonnistuneen vaikeavammaisen lapsen vammaispalveluasian käsittelyssä ja antoi kaupungille huomautuksen. Vaikeavammaisen lapsen perhettä ei ollut heti hakemuksen saavuttua neuvottu kuljetuspalveluhakemuksen täydentämisessä, jotta asia olisi voitu ratkaista viipymättä. Sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen kannalta on ensiarvoisen tärkeää, että asian käsittelyn alkuvaiheessa viranomaisen kiinnittää huomiota riittävän lisäselvityksen hankkimiseen. Kirjalliset vammaispalvelupäätökset on tehtävä erityisen joutuisasti vammaispalvelulain mukaisessa palveluasumisessa, koska kysymys on subjektiivisesta oikeudesta ja sellaisesta perustavanlaatuisesta palvelusta, jolla turvataan vaikeavammaiselle henkilölle perustuslain 19 §:n 1 momentin mukainen oikeus välttämättömään huolenpitoon (5061/4/13*).

Vaikeavammaisen kuljetuspalveluhakemuksen käsittelystä AOA korosti, että kun on kysymys haavoittuvassa asemassa olevasta vanhusväestöön kuuluvasta henkilöstä, viranomaisella on korostettu velvollisuus selvittää sosiaalihuollon asiakkaalle hänen oikeuksiaan ja viranomaisen velvollisuuksia asian käsittelyssä. Tämä selvitys on annettava asiakkaan ymmärtämällä tavalla. Jos asiakas on hakenut kuljetuspalveluja esimerkiksi vammaispalvelulain perusteella, ja hakemus tulee tältä osin hylättäväksi, on hyvän hallinnon mukaista,

että hakemus tämän jälkeen käsitellään sosiaalihuoltolain mukaisesti kuljetustukea koskevana hakemuksena (4094/4/13).

Tapauksessa 4296/4/13* kunta oli viivytellyt vammaispalvelupäätöksen täytäntöönpanossa. Kyseessä oli vaikeavammaisen alaikäisen lapsen tarvitsemien välttämättömäksi katsottujen taloudellisten tukitoimien järjestäminen. Sosiaalitoimi oli tehnyt asiassa päätöksen, mutta ei ollut huolehtinut sen täytäntöönpanosta. Kantelijalla ja hänen lapsellaan ei ollut mahdollisuutta saattaa asiaa tuomioistuimen tai muun tahon käsiteltäväksi. Sosiaalitoimen ja sen viranhaltijoiden passiivisuus asiassa oli voinut vakavasti vaarantaa kantelijan vaikeavammaisen lapsen tärkeiden etujen toteutumisen. AOA antoi sosiaali- ja terveystoimelle huomautuksen. Hän katsoi, että sosiaali- ja terveystoimi oli menetellyt asiassa hallintolain, sosiaalihuollon asiakaslain sekä vammaispalvelulain vastaisella tavalla. AOA korosti, että sosiaalihuollon asiakkaalla on oikeus luottaa siihen, että viranomaisen huolehtii oma-aloitteisesti päätöksensä täytäntöönpanosta.

Myös OA:n toisessa ratkaisussa oli kyse asunonmuutostöiden täytäntöönpanon viipymisestä. Jos toimeksisaaja ei pidä aikataulusta kiinni eikä esitä syytä viivästykselle, kaupungin on käytettävä muita toimeksisaajia (4086/4/13).

OA:n käsityksen mukaan vaikeavammaisen kuljetuspalveluista perittävä maksu (omavastuuosuus) voidaan periä vain siltä osin kuin asiakas on tosiasiaa käyttänyt hänelle myönnettyä palvelua, ellei asiakasmaksulaissa tai sen perusteella annetussa asetuksessa ole muuta säädetty. Maksun periminen käyttämättömistä kuljetuspalveluista on asiakasmaksulain vastaista (454/4/14*).

Kunnan kuljetuspalvelujen soveltamisohjeissa ei ollut mainittu mahdollisuudesta yksilökohtaiseen harkintaan lähikuntiin suuntautuvien matkojen osalta. Jossain tilanteissa tämä voi johtaa siihen, että kaupungin soveltamisohjeet rajoittavat vaikeavammaisen henkilön subjektiivista oikeutta kuljetuspalveluihin. OA korosti, että vaikeavammaisella henkilöllä on oikeus itse päättää siitä, miten hän hänelle myönnettyjä kuljetuspal-

veluja käyttää. Kunnalla ei siten ole oikeutta vaikeavammaisen puolesta määritellä ilman laissa siihen olevaa perustetta esimerkiksi siitä, mihin kuljetuspalvelut ulottuvat. Kunnalla ei ole oikeutta kaventaa tai estää omilla ohjeillaan henkilölle kuuluvien ehdottomien oikeuksien toteutumista (2177/4/14*).

Oikeus saada päätös

Useassa kantelussa tuli esille puutteita valituskelpoisen päätöksen tekemisessä.

OA katsoi Vantaan vammaispalvelujen menettelleen perustuslain 21 §:n vastaisesti, koska kantelijan ja hänen täysi-ikäisen autistisen lapsensa yhteydenpidon rajoittamisesta ei ollut tehty muutoksenhakukelpoista päätöstä. OA korosti, että ennen päätöksen tekemistä tulee kuulla niitä henkilöitä, joita rajoitus koskee. Niillä, joiden oikeuksia päätöksellä rajoitetaan, tulee olla oikeus hakea muutosta päätökseen viime kädessä tuomioistuimelta. Näin menetellen asianosaiset voivat saattaa yhteydenpitoa ja siten asianosaisten perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavien toimenpiteiden lainmukaisuuden ainakin jälkikäteen tuomioistuimen arvioitavaksi eli tässä tapauksessa hallinto-oikeuden tutkittavaksi (1956/4/13*).

OA päätöksen mukaan erityishuollossa olevalle kehitysvammaiselle henkilölle olisi tullut tehdä perhehoitopaikan vaihtumisesta valituskelpoinen päätös tilanteessa, jossa kehitysvammaisen henkilön perhehoitaja ja asuinpaikka vaihtui. Kehitysvammaisella henkilöllä tai hänen edunvalvojallaan tulee olla tosiasiallinen mahdollisuus hakea muutosta itseään koskevaan päätökseen. OA korosti, että perhehoitopaikkaa koskevalla ratkaisulla on erityinen merkitys kehitysvammaiselle henkilölle hänen oikeuksiensa ja etujensa toteutumisen kannalta (3328/4/13*).

Päätöksenteon laiminlyönnistä oli kyse myös vammaispalveluasiassa, jossa kantelijan henkilökohtainen apu oli lakkautettu (1397/4/14*).

Kunnan opetustoimi oli päättänyt järjestää lapsen avustajapalvelut käyttäen luokkakohtaista avustajaa. Kun vanhemmat tämän jälkeen olivat

hakeneet lapselleen henkilökohtaista avustajaa, kunnan opetustoimen olisi tullut tehdä valituskelpoinen päätös (219/4/13*).

Käsittelyn viivästyminen

OA antoi Pohjois-Suomen ja Etelä-Suomen aluehallintovirastojen työsuojelun vastuualueille huomautukset syrjintäasian käsittelyn viivästyneisyydestä. Kantelija oli kokenut, että häntä ei ollut valittu hoitamaan erityisluokanopettajan sijaisuutta hänen näkövammansa vuoksi. OA:n mielestä ylitarastaja ei ollut tarkastuskertomuksessaan riittävästi arvioinut, minkälaisiin kohtuullisiin toimiin tarkastuksen kohteena olevassa asiassa työnantaja olisi voinut ryhtyä vammaisen hakijan työhön pääsemiseksi. OA katsoi tämän kuulemisen puutteen osaltaan aiheuttaneen sen, että tarkastuskertomus oli jäänyt perusteluiltaan puutteelliseksi. OA katsoi ylitarastajan laiminlyöneen kantelijan toimenpidepyynnön käsittelyn ilman aiheetonta viivytystä, koska asian käsittely oli kestänyt reilun kaksi vuotta (3024/4/13*).

Toisessa tapauksessa OA antoi huomautuksen Etelä-Suomen aluehallintoviraston työsuojelun vastuualueelle, koska se laiminlöi kantelijan toimenpidepyynnön käsittelyn ilman aiheetonta viivytystä. Menettelyn moitittavuutta lisäsi OA:n mukaan se, että mahdollisena käräjäoikeudessa ratkaistavana yhdenvertaisuuslain mukaisena hyvitysasiana kantelijan asian kanneaika oli ollut vuosi siitä, kun hän oli saanut tiedon valintapäätöksestä. Kantelija ei ollut uskaltanut nostaa kantetta asian ollessa vireillä aluehallintovirastossa. Kantelija koki Helsingin työ- ja elinkeinotoimiston syrjineen häntä vammaisuuden perusteella hierojan työhön otettaessa, koska työnantajan vastuualueelle antaman ilmoituksen mukaan kantelijan opaskoiralle ei ollut toimistossa sijoituspaikkaa, ja siksi kantelijaa ei voitu palkata. Vastuualue ei ollut kuitenkaan kuullut kantelijaa työnantajan näkemyksestä. Tästä menettelyvirheestä aiheutui se, että tarkastuskertomus oli jäänyt perusteluiltaan puutteelliseksi (380/4/13).

OA katsoi sosiaalitoimen menetelleen hallintolain vastaisella tavalla, koska alaikäistä ja vaikeavammaista lasta koskeva päätös pantiin täytäntöön vasta noin neljän kuukauden kuluttua hallinto-oikeuden päätöksestä ja täytäntöönpanoon ryhdyttiin vasta kun kaupunki sai selvityspyynnön OA:n kansliasta (2514/4/14*).

Tulkkauspalvelun järjestäminen

Vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluiden järjestämis- ja rahoitusvastuu siirtyi kunta- ja palvelurakennemuutoksen yhteydessä sovitulla tavalla kunnilta Kelalle 1.9.2010 vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta annetun lain (133/2010) mukaisesti. Hallituksen esityksen (HE 220/2009 vp) mukaan siirron tavoitteena on edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta suhteessa vammattomiin henkilöihin. Tavoitteena on myös lisätä vammaisten henkilöiden keskinäistä yhdenvertaisuutta asuinpaikasta riippumatta, kun kuntien vaihtelevan käytännön sijaan Kela vastaa tulkkauspalvelun järjestämisestä yhtenäisin perustein ja käytännöin koko maassa. Tulkkauspalvelulla turvataan ja edistetään vammaisuutensa vuoksi tulkkausta tarvitsevien henkilöiden perustulaislaista turvattuja oikeuksia, oikeutta omaan kieleen ja vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa, osallistumisoikeutta, sananvapautta ja tiedonsaantia.

Kela voi järjestää tulkkauspalvelun joko tuottamalla palvelun itse tai hankkimalla sen muilta palveluntuottajilta. Tulkkauspalveluiden välityskeskustoiminta muuttui Kelan omaksi toiminnaksi 1.1.2014.

Useassa kantelussa ja myös järjestöjen tekemässä kantelussa kerrottiin tilanteista, joissa asiakas ei ollut saanut tilaamaansa tulkkiä, koska Kela oli katsonut, ettei tulkin järjestäminen kuulunut sen järjestämisvelvollisuuteen. Kelan käytännön mukaan asiakkaalle ei anneta yksittäisestä tulkkaustilauksesta tai tilauksen hylkäämisestä päätöstä, josta voisi valittaa vaan tilaukset perustuvat aiemmin annettuun päätökseen, jossa on päätetty henkilön oikeudesta tulkkauspalveluun.

AOA ja OA ovat päätöksissään katsoneet, että Kelan tulisi antaa tulkkauspalvelun epäamisestä valituskelpoinen päätös ainakin silloin, kun se katsoo, että asiakkaan tulkkitilaus ei kuulu sen järjestämisvelvollisuuteen. Kyseessä on ratkaisu, joka koskee hakijan etua ja oikeutta. Päätöksestä tulisi käydä selkeästi ilmi ne perusteet, joiden vuoksi asiakas ei ole oikeutettu saamaan tulkkiä. Viime kädessä vakuutusosoikeus ratkaisee sen, kuuluuko tulkin järjestäminen Kelan vastuulle (1404*, 3704* ja 2205/4/13*).

Viranomaisen tiedottamisvelvollisuus

Seitsemän vammaisjärjestöä teki oikeusasiamiehelle yhteisen kantelun Kelan tulkkauspalveluisa koetuista epäkohdista.

Ratkaisussaan OA totesi palveluista tiedottamisesta olevan parannettavaa. Hän kiinnitti Kelan huomiota vastaisen varalle siihen, että tulkkauspalvelun toimeenpanossa tapahtuvista muutoksista tiedottamisesta on pyrittävä siihen, että viranomaisen toteuttaa velvollisuutensa tuottaa ja jakaa tietoa toiminnastaan ja palveluistaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksista ja velvollisuuksista toimialaansa liittyvissä asioissa mahdollisimman hyvin. Viranomaisen on huolehdittava siitä, että yleisen tiedonsaannin kannalta keskeiset seikat ovat saatavissa yleisessä tietoverkossa taikka muulla yleisön helposti käytettävissä olevin keinoin (5337/4/13*).

Perusturvalautakunta oli päättänyt, että uusille tukihenkilöille ei makseta palkkiota, vaan ainoastaan kulukorvaus. OA katsoi, että kaupungin eli kehitysvammaisten erityishuollon järjestäjän olisi tullut tiedottaa päätöksestä ainakin niille erityishuollon asiakkaille, joilla oli tapahtumahetkellä tukihenkilöpalvelu käytössä (3816/4/13*).

Muita ratkaisuja

Kunnissa ei välttämättä ole hakemushetkellä tarjolla oikeanlaista hoito- tai asumispalvelupaikkaa, ja on tavanomaista, että palvelupaikkaa hakevat henkilöt joutuvat odottamaan paikan järjestymistä jonkin aikaa. Näin ollen oli OA:n mukaan lainmukaista tehdä ns. jonoonottamispäätös, jossa ei heti osoitettu hoitopaikkaa. Oikeuskäytännössä on katsottu, että hallintopäätös tulisi tehdä jo ns. jonoon ottamisen yhteydessä, koska tällöin asiallisesti päätetään siitä, pystytäänkö asiakkaalle järjestämään hänen hakemansa palvelu ja sijoituspaikka vai ei. Mikäli kunta ei pysty järjestämään hakijalle sijoituspaikkaa tai sen vapautuminen ei ole ajallisesti yksilöitävissä, päätös on tältä osin kielteinen, ja siihen voi hakea muutosta (822/4/14).

OA katsoi, että liikuntarajoite ei saa johtaa siihen, että vanki viettää rangaistusaikansa eristyksenomaisissa olosuhteissa vammaisuutensa takia. Liikuntarajoitteisella vangilla tulee olla mahdollisuus sijoittua avolaitokseen samoin perustein kuin muillakin vangeilla (2391/4/13*). Tätä tapaus- ta selostetaan tarkemmin jaksossa 4.7.

AOA katsoi erityisen tuen tarpeessa olleen vammaisen lapsen huolenpitoa ja hyvinvointia tukevan korjausavustusmenettelyn epäonnistuneen Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskukseen (ARA) laiminlyöntien vuoksi (328/4/13*). Tätä tapaus- ta selostetaan tarkemmin jaksossa 4.17.

OA antoi huomautuksen Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveysvirastolle vastaisen varalle laiminlyönnistä arvioida ja selvittää vaikeavammaisen lapsen ja perheen tilannetta siten kuin lastensuojelulaki edellyttää sekä laiminlyönnistä huolehtia riittävällä tavalla siitä, että vaikeasti vammaisen lapsen asuminen olisi järjestetty hänen välttämättömän etunsa edellyttämällä tavalla (635/4/13*).

OA otti kanteluiden perusteella kantaa opetustoimen menettelyyn erityistä tukea tarvitsevien vammaisten lasten koulu- ja päiväkotikulttuuristen ongelmiin Tampereella (ks. jakso Opetus ja kulttuuri 5692* ja 5695/4/13*).

OA:n mukaan hoidon tarpeen arvioinnissa olisi tullut ottaa paremmin huomioon palvelukodin henkilökunnalta saadut tiedot potilaan hammasperäisistä kivuista. Potilas oli muun muassa vahingoittanut itseään hakkaamalla päätänsä seinään. OA katsoi, että vaikeasti kehitysvammaisen potilaan kiireellinen hammashoito oli laiminlyöty, ja esitti asiassa hyvitystä potilaan kokemista perus- ja ihmisoikeusloukkauksista (ks. s. 199).

Kantelija arvosteli VR-yhtymä Oy:n menettelyä vammaisen henkilön oikeudesta avustajan maksuttomaan matkaan junaliikenteessä. OA ilmoitti kantelijalle, että hän pitää tämän esille ottaa asiaa tärkeänä ja tulee toimivaltansa puitteissa jatkossakin seuraamaan vammaisten henkilöiden tilanteen huomioimista junaliikenteessä. OA ei voi kuitenkaan suoraan puuttua VR-yhtymä Oy:n menettelyyn (3613/4/13*).

OA piti tärkeänä, että tulevassa lainsäädännön uudistamistyössä ja julkisen vallan toiminnassa otetaan riittävästi huomioon kehitysvammaisten henkilöiden oikeus työhön ja siitä maksettavaan palkkaan. Tämä edellyttää myös ns. avotyötoiminnan oikeudellisen luonteen täsmentämistä.

Sosiaalihuollon työelämäosallisuutta tukevan lainsäädännön ja palvelujärjestelmän uudistamistarpeita selvittänyt työryhmä esitti loppuraportissaan (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:32), että henkilöille, joiden toimeentulo perustuu sairauden tai työkyvyttömyyden perusteella myönnettyihin etuuksiin, maksettaisiin yhdeksän euron kulukorvaus työelämävalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen osallistumispäiviltä. Tällöin luovuttaisiin työosuusrahasta. Uudistuksella varmistettaisiin sekä yhdenvertaisuus kulukorvausten maksamisessa että kannustettaisiin työkyvyttömyysetuuksilla olevia henkilöitä osallistumaan työelämävalmiuksia edistävään sosiaaliseen kuntoutukseen. OA seuraa uudistussuunnitelmien etenemistä (5026/4/13).

Helsingin poliisilaitoksen Pasilan poliisivankilaan tehtiin 22.9. ennalta ilmoittamaton tarkastus, jolla pyrittiin selvittämään käynnissä olleen remontin vaikutuksia poliisivankilan oloihin. Kuvassa uusi liikuntarajoitteisten henkilöiden sellin wc.

4.13.5 TARKASTUKSET

Kehitysvammalaitoksiin ja muihin asumisyksiköihin tekemillään tarkastuksilla OA valvoo erityisesti asiakkaiden oloja ja kohtelua sekä heidän perusoikeuksiensa toteutumista.

OA tarkasti Rinnekoti-säätiön tutkimus- ja kuntoutusyksiköt sekä tutustui säätiön yksityiseen kouluun (4467/3/13).

OA:n määräyksestä tarkastettiin vammaisille henkilöille palveluasumista tarjoava palvelukoti Rauha (3517/3/14).

Tarkastushavaintoja käsitellään tämän kertomuksen jaksossa 3.6 (Vuoden 2014 erityisteema) ja 3.3 (Kidutuksen vastainen kansallinen valvontaelin).